

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj V. V Ljubljani 1. novembra 1865. List 21.

Na prijatlovi gomili.

Dvigni se iz grobne te samije, Tvoja smert mi nož je v persih bila,
In podaj prijatlu roko pravo; Ah v goljufvi vodi smert strohotna!
Ki na grobu tvojim solze lije, Mir iz serca si mi ti spodila,
Solze grenke — na zeleno travo. Brata si mi ropala togotna.

Nikdar se ne morem vtolažiti, Zemlja černa odpri temne vrata,
Sej preserčno sem te ljubil vedno; Kjer sedaj prijatel moj počiva,
Nisem nehal za te premoliti Kjer mu sije tamkaj zora zlata,
Višji uro tvojo tak posledujo. Srečni večni mir pod tabo žviva.

Ah mladeneč! v mé zastonj se oziraš,
Prazne so solze in zdih tvoji,
Le v višavah rajskih mir dobivaš,
Tolažilo, upe duši svoji.

Jože Lavrič.

S L O M Š E K,

pervi pedagog v novejših časih.

II. Slomšek, fajmošter in šolski ogleda v Vuzenicah.

Devet let je bil ranjki knezoškof špiritual v Celovcu; želel je, da bi se to breme njemu odvezelo, in naložilo mlajšemu delavcu; nekaj ga je pa tudi navdajala misel, da bo na kmetih

ložeje delal na slovstvenem polji, kjer je vidil, da dozreva tako bogata letina, in veselilo ga je od nekdanj duše pasti, zato je prosil za vuzeniško faro na Štajerskem. Denarja in blaga ni bil nikdar lakomen, tedaj je prosil za to faro, ktera je bila gorata in bolj revna. V jeseni l. 1838., ko je prišel njegov naslednik, sedanji milostljivi knezoškof kerski gospod dr. Valentin Wieri, se je preselil sicer le s telesom iz duhovšnice, ali njegov duh je bil vedno tam pri svojih nekdanjih učencih. V spomin je spisal lep venec cerkvenih molitev, pesem, kakor jih duhovni molijo pri cerkvenih (liturgičnih) opravilih. Bukve so prišle na svitlo l. 1840., in so imele lepi napis v latinskem jeziku: „Slovenski spomin svojim nekdanjim učencem in predragim prijatlom“.

Že šolski ogleda se je prepričal iz lastne skušnje, kako žalostno se godi po šolah, ves svet je sicer spoznal, da se s to metodo, ktera se je prepirala z zdravo pametjo in odgojilnimi pravili, ne pride dalje, ali niso si znali pomagati. Ker je nadfajmošter svoj narod serčno ljubil in ga hotel povzdigniti duševno in nravno, je spisal bukve, v kterih se ravno tako lepo kaže njegovo znanje človeškega duha, kakor izvedenost v izreji. Te bukve so čisto na novo osnovane in namenjene nedeljskim šolam, kakoršne je on vpeljal; more jih pa tudi rabiti učitelj v vsakdanji šoli.

Te bukve imajo naslov: „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“. Oblika v pisanji je dvogovor (dialog), zato, da bi bile bukve bolj praktične za učenika in bolj mikavne pri samouku; vse bukve pa so ena sama povest. Blaže in Neža hodita v nedeljsko šolo, katehet in učenik podučujeta pogovarjaje se z otroci (vendar je kersanski nauk izpusčen). Blaže in Neža sta naj pridnejša učenca, zgled v pridnosti in zaderžanji, zmirom naj bolje odgovarjata; kar sta se v šoli naučila, domá pripovedujeta, in tako se družina uči šolskih vednosti. Po številu nedelj so tudi bukve razdeljene v 52 naukov; za vsako nedeljo je napisano nekaj rečnega poduka, in tudi nemški jezik se obdeluje toliko, kolikor je kmetu potreben. Vse, kar je otrokom vediti potreba, najdeš v teh bukvah, in sicer iz prirodopisja: čemu da so naj navadniše zeliša, živali in ptiči; grajajo terpinčenje živali; naštevajo strupene rastline, gobe, pasjo steklino; iz zemljopisja imajo: kako je zemlja razdeljena, imena naj poglavitejših dežel, narodov, mest i. t. d.; iz zvezdoslovja razlagajo:

solčne in lunine mrakove, iz naravoslovja razjasnujejo: blisk, grom, veter, dež, sneg, točo, potres, zatiraje vraže, copernijo, vedežvanje i. t. d.; svetovajo za domače zdravilstvo, kako ravnati z zmernjenimi, s takimi, ki jih strela zadene, z utonjenci, zadušenimi, vstrupljenimi; napeljujejo, kako streči bolnikom, priporočajo kože cepiti; iz pravnih zadev prinašajo: imena in naslove cesarskih vradnij, dolžnosti v vojasčini in svarivne zglede begunov in vtekljih; kažejo, kako delati naj bolj navadne spise: poslednje sporočila, dolžne pisma, pobotnice, spričala, prošnje i. t. d.; obsegajo nauk za pošteno obnašanje in hišno snažnost, kako obnašati se pri požarih, korist zavarovanja. Vse to in še več drugega je v teh bukvah skerbno, razumljivo in mikavno popisano, da so otroci bolj pazljivi, in da vse nauke ložeje pomnijo; tvarina je tako odbrana, da se zlagaz letnimi časi in s prigodki v srenji. Tri priložene podobe, ktere predstavljajo solčni in lunini mrak, strupene zeli in steklega psa, poočitujejo ta nauk, in petje ga slajša. Reči se mora, da to je prvo iz med njegovih slovstvenih del, in ni se tedaj čuditi, da so te bukve zaslovele čez deželne meje, in da so si jih iz daljne Moskve na enkrat naročili 50 iztisov, in da so te bukve, akoravno že trikrat natisnjene, že vendar zopet pošle.

III. Slomšek višji šolski ogleda.

Ni moglo priti drugače, da so Slomšeka, ker so ga poznali, kako je izveden v vseh opravilih, kako marljiv in delaven, poklicali v službo, v kateri bo mogel delati za vso škofijo. Mesca maja l. 1844., ko je tadanji šolski nadzornik dr. Simon Ladinig imenovan bil svetovavec pri deželni vladi v Ljubljani, izročili so dekanu na Vuzenicah začasno šolsko nadzorništvo. Pripravljen je bil prevzeti to težavno službo, ktera mu je nalagala dolžnost, da je vsaki torek pet ur pota storil, da je bil v sredo vpričo pri sejah, kjer je poročeval in pisma (akte) s seboj jemal, da jih je izdeloval. V jeseni je bil poklican za korarja lavantinske cerkve, in je bil za terdno imenovan škofijski šolski ogleda. Sicer mu ni bilo dano, da bi bil dolgo delal v tej službi, vendar je v tem kratkem času veliko storil za šole po tej škofiji. Pošiljal je učenikom in katehetom prijazne opominjevanja in podučevanja za različne nauke; kjer je mogel, poganjal se je za nove, in vredoval je že obstoječe šole; spisal je dvoje molitev-

nih bukvic v slovenskem in nemškem jeziku; manjše pod naslovom: „Angelj molitve“, in večje imenovane: „Sveto opravilo za šolarje“, v katerih so molitve, pesmi za otroke in nauki iz katekizma, kateri se morajo iz glave znati, vpleteni v lepi venec. Spoznal je, da je med velikim številom molitev-nih bukvic njih le malo za otroke pripravnih, ker ni lahko po otroč-je misliti in z otroškim srcem moliti. Ker je pa Slomšek ta dar v posebni meri imel, mu je bilo pred vsem mogoče, take bukve pisati; oboje bukve so se ljudstvu zelo prikupile, in so bile že večkrat natisnjene. Ker je dalje previdil, kako koristno bi bilo, da bi učitelji ljudskih šol zbirko lepih pesem imeli, da bi ktere v šoli z otroci peli, se je namenil takih pesem nabirati, in lepa zbirka teh pesem je prišla na svitlo l. 1853. pod naslovom: „Šola lepega petja za pridne šolarje“. Da bi po vsi škofiji enake cerkvene pesmi peli, katerih bi se orglavec in ljudstvo navadilo, je naročil učenikom, da naj mu pošljejo pesmi in njih napeve po fari navadne, da zbere naj bolje iz med njih. Pesmi pri blagoslovu so prišle v Drobotnicah l. 1861. na svitlo; dušnim pastirjem pa je naročil, da naj kupijo poseben natis teh pesem, in naj se po farah ne pojó drugačne pesmi, kakor te. Pesmi pri sv. maši je izročil učitelju v godbi izurjenemu, in on ni doživel, da bi bile te pesmi doversene. Slomšek je vidil, kako je narod slovenski zanemarjen, čutil je, da mu more pomagati, tedaj je mislil, da je omikanemu človeku sila gerdo, če se sramuje svojega naroda, in sili se med ptujega bolj slovečega, da si ložeje pridobi slavno imé, tedaj je mislil, da mu njegova vest dolžnost naklada pomagati svojemu narodu, kjer koli bode mogoče. Namenil si je tedaj osnovati društvo, katero bi izdajalo bukve pisane za ljudstvo, ktere bi obsegale sicer različne vede, pisane pa bi bile v katoliškem duhu. Vlada mu tega ni privo-lila, a zavoljo tega ni zgubil serčnosti, in ni obupal; to ga te-daj ni motilo v njegovem prepričanji. Kar ni dosegel po tej poti, iskal je po drugi; namenil si je tedaj osnovati bukve, kte-re bi sleherno leto izhajale; donašale naj bi sestavke za cer-kev, šolo, dom, in naj bi bile odperte vsem Slovencem, da po-šiljajo v vanje izdelke svojega uma, in ker ni mogel ljudstvu predlagati kosov, mu pa je dajal: „Drobotnice“. *)

*) Ker ga menda ni učitelja na slovenski zemlji, kateremu bi bila ta knji-ga neznana, ne ponavljamo tega, kar je že vsem znano.

V prvem letniku vabi in prosi slovenske pisatelje, in razlaga blagi namen, kateri ga vodi pri spisovanju teh bukev.

Od leta 1846. izhajajo te bukve letoma; Slovenci jih radi prebirajo, in so se naučili iz njih že marsikaj koristnega.

Vsako leto jih kinča podoba cerkve, posebno imenitne na slovenski zemlji, ali kakega svetnika, ki je Slovencem veliko dobrega storil, in tako se je nabralo že veliko zgodovinskih reči. Ko je Slomšek škof postal, izročil je vredovanje drugemu pisatelju, vendar je on do smerti za nje delal, in naj izverstnejši sestavki so iz njegovega peresa.

Kakor šolski poročevavec skerbel je tudi za ljudsko omiko, da je duhovne spodbujal in opominjal, da bi pisali sestavke za te bukve. Njegove pisma iz te dobe kažejo, da je načerte napravljaj, kako razdelovati to ali uno knjigo. Vidimo iz tega, da je rokopise popravljal in izdajateljem bukev z besedo in z djanjem pomagal.

(Dalje sledi.)

Pomenki

o

slovenskem pisanju.

XLIII.

U. Pa nikdar se Kranjec ne imenuje posebej Slovenec, in nasproti Slovénc nikdar Kranjec, — pravi Kopitar; in vendar piše Poženčan celo l. 1863. v Novicah: „Jez menim, da je vseh slovenskih Korošcev, Krajncev, Štajarcev in Primorcev pravi priimek Krajnci, pa ne po današnji krajnski deželi, ki ima v latinskem in laškem zmanjševavno ime Carniola, ampak po vsi tisti deželi, ki so jo pisatelji po latinski nekdanj zvali „Fines Italiae“ ali iz našega (Krajna) posneto Carnia = Krajna. Tudi „Fines Italiae“ se hoče reči Italij krajna, pri-krajna ali pokrajna dežela. Vlaški slovar še zdaj Krajnsko zraven Carniola zove Carnia (totum pro parte) = Krajna itd.“ —

T. Na to opomni vredništvo prav: „O vsem tem je bilo v preteklih letih že veliko pomenkov. Težko da pridemo Slovenci na Kranjce nazaj.“

U. Če pa je že bilo o tem veliko pomenkov, toraj se midva ne smeva mnogo pomenkovati. Le ob kratkem mi razdrobi to reč ter povej, zakaj piše Poženčan Krajnci, vredništvo pa koj pod to — Kranjce?